

Turistik-rekreatsion hududlarni boshqarishning menejment nazariyasining konseptual asoslari

Jamshid Abrarovich Yuldashev

ORCID: 0009-0004-2924-4401

jamshid.yuldashev2121@gmail.com

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Nigora Iskandarovna Tursunbekova

ntursunbekova@mdist.uz

Toshkentdagi Singapur Menejment Rivojlantirish Instituti

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot menejment nazariyasining konseptual asoslari boshqaruv amaliyotlariga qanday integratsiya qilinishini hamda bu jarayon institutsional kontekstdagi samaradorlikka qanday ta'sir ko'rsatishini aniqlashga qaratilgan. Konseptual asos nazariy konstruksiyalar va empirik jihatdan bog'langan o'zgaruvchilardan iborat bo'lib, undagi strukturaviy va o'zaro aloqalar ushbu munosabatlarni tushunishga yordam beradi. Mazkur maqolaning maqsadi tajribaga asoslangan o'qitish metodologiyasining talabalar boshqaruv kompetensiyasi darajasiga ta'sirini o'rganishdan iborat. Tadqiqot quyidagilarni aniqlash uchun ishlab chiqilgan: (1) menejment nazariyasining komponentlari boshqaruv samaradorligi bilan ijobiy bog'liqmi; va (2) amaliy faol ishtirok ta'lim muhitidagi tizim samaradorligi bilan ijobiy bog'liqmi. Mazkur tadqiqot asosiy boshqaruv omillari (ya'ni yetakchilik, tashkiliy tuzilma, institutsional salohiyat va resurslarni taqsimlash) hamda boshqaruv samaradorligi o'rtasidagi munosabatni, shuningdek, o'qitish jarayonining vositachilik (mediatsion) ta'sirini qo'llab-quvvatlovchi konseptual modelni taklif etadi. Ushbu tadqiqotda tahlil birligi sifatida yagona institutsional namuna olingan. Empirik kesimga ega bo'lgan ma'lumotlar tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki, tajribaga asoslangan amaliyotlarda ishtirok etish va menejerlik bo'yicha treninglar ularning kompetensiyalarini rivojlantirishda samarali yondashuv hisoblanadi. Natijalar regressiya tahlilining statistik jihatdan ahamiyatli ekanligini va kuzatilgan munosabatlarni tushuntirish imkoniyatiga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur maqola menejment nazariyasiga tajribaviy va amaliy yo'naltirilgan o'qitishga asoslangan treninglarning ahamiyatini yoritish orqali hissa qo'shadi. Shuningdek, maqola boshqaruv tizimi uchun turli xil amaliy natijalarni ko'rsatib berish orqali avvalgi tadqiqotlarni boyitadi.

Kalit so'zlar: tajribaviy o'qitish, boshqaruv samaradorligi, menejment nazariyasi, boshqaruv kompetensiyasi, institutsional salohiyat, Hekman tanlash modeli, turizm boshqaruvi

Conceptual foundations of management theory for the management of tourist and recreational areas

Jamshid Abrarovich Yuldashev

ORCID: 0009-0004-2924-4401

jamshid.yuldashev2121@gmail.com

Tashkent State University of Economics

Nigora Iskandarovna Tursunbekova

ntursunbekova@mdist.uz

Singapore Institute of Management Development in Tashkent

Abstract: This study aims to determine how the conceptual foundations of management theory are integrated into management practices and how this process affects efficiency in an institutional context. The conceptual framework consists of theoretical constructs and empirically linked variables, the structural and interrelationships of which help to understand these relationships. The purpose of this article is to study the impact of experiential learning methodology on the level of students' management competence. The study was designed to determine: (1) whether components of management theory are positively related to managerial effectiveness; and (2) whether hands-on involvement is positively related to system effectiveness in an educational setting. This study proposes a conceptual model that supports the relationship between key management factors (i.e., leadership, organizational structure, institutional capacity, and resource allocation) and managerial effectiveness, as well as the mediating effect of the training process. A single institutional sample was used as the unit of analysis in this study. The results of the empirical cross-sectional data analysis indicate that participation in experiential practices and management training are effective approaches to developing their competencies. The results indicate that the regression analysis is statistically significant and has the ability to explain the observed relationships. This article contributes to management theory by highlighting the importance of experiential and hands-on training. The article also enriches previous research by showing various practical results for the management system.

Keywords: experiential learning, management effectiveness, management theory, management competence, institutional capacity, Heckman selection model, tourism management

Kirish

[1] ga ko'ra, bilim - bu axborot, amaliy tajriba, kontekst va talqinning uyg'unligi bo'lib, u tushuncha va amalda qo'llash imkonini beruvchi tajribani shakllantiradi.

Turizm sohasi global iqtisodiyot o'sishiga qo'shayotgan hissasi jihatidan eng yirik tarmoqlardan biri ([2]) hamda mintaqaviy rivojlanishga eng katta hissa qo'shuvchi sohalardan biri hisoblanadi ([1]).

[3] ta'kidlashicha, samarali o'rganuvchi bo'lish uchun shaxs quyidagi jarayonlarga amal qilishi lozim: aniq (konkret) tajriba, reflektiv kuzatuv, abstrakt konseptualizatsiya va faol tajriba (eksperiment). O'qitish jarayoni orqali egallangan bilim va uni qo'llash, baholash hamda moslashtirish qobiliyati faoliyat samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi ([4,6]).

Biroq, bilimlarni boshqarish va tashkilot faoliyati nazariyasi hamda amaliyotida yetishmayotgan jihat - bu tajribaviy o'qitishning boshqaruv tizimlarida bilimlarni rivojlantirish va qo'llashga ta'siri bo'yicha mukammal integratsiya va umumiy kelishuvning mavjud emasligidir.

Ushbu jarayonlarni faqat samaradorlikni ta'minlash vositasi sifatida ko'rishdan ko'ra ([5,7,8]), maqolada menejment nazariyasining boshqaruvdagi roli - tizimning asosi sifatida yoki samaradorlikni oshirish uchun zarur bo'lgan salohiyat sifatida - tahlil qilinadi. Bu esa nazariy asoslar bilan amaliy qo'llash o'rtasida tafovut (bo'shliq) yuzaga kelishiga olib kelishi mumkin.

[8] ushbu konseptual tafovutni ta'kidlab, turizmni rivojlantirishda boshqaruv tuzilmalari va menejment amaliyotlarini uyg'unlashtirish zarurligini ko'rsatadi. Bunda mintaqaviy institutsional tizimlar sektor natijalarini yaxshilash uchun parchalangan yondashuvlarga nisbatan yaxshiroq muvofiqlashtirish, siyosat uyg'unligi va manfaatdor tomonlar integratsiyasini ta'minlashga qaratilgan.

Ko'plab tadqiqotlar menejment amaliyotlarining tashkilot faoliyatiga - xususan, tashkiliy samaradorlik, innovatsiya, xizmat sifati, yetakchilik, boshqaruv, resurslarni taqsimlash va tashkiliy salohiyat kabi jihatlarga - ta'sirini o'rgangan ([2]). Hozirgi kunda boshqaruv tizimi modellari va ularning qo'llanilishiga bag'ishlangan bir qator sharhlar mavjud ([7]). Turizm boshqaruvi bilan bog'liq yondashuvlar xilma-xilligiga qaramay, tajribaviy o'qitish nazariyasi ([3]) menejment sohasida eng ta'sirchan konseptual asoslardan biri bo'lib qolmoqda va ushbu tadqiqotning markazida turadi.

Asosiy metodologik cheklovlar namuna hajmi bilan bog'liq bo'lib, u nisbatan kichik va o'z-o'zini baholashga asoslangan ma'lumotlar to'plamidan iborat. Shu bilan birga, bilimlarni boshqarish va boshqaruv tizimlari nazariyasi hamda amaliyotida menejment nazariyasining bilimlarni boshqarish tizimlarini rivojlantirish va joriy etishga ta'siri bo'yicha yetarli darajada integratsiya va umumiy yondashuv mavjud emas. Bundan tashqari, yangi pedagogik metodlar va tajribaviy o'qitishning boshqaruv jarayonidagi o'rni hali yetarlicha o'rganilmagan [12,13,14].

Ushbu tadqiqotning maqsadi - tajribaga asoslangan pedagogik metodologiya bilan boshqaruv kompetensiyasi o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish orqali mavjud nazariy asoslarni rivojlantirishdir. Mazkur ish menejment nazariyasi va boshqaruv amaliyotlarining konseptual yondashuvini har tomonlama yoritishga qaratilgan bo'lib, u nazariy konstruksiyalar va amaliy qaror qabul qilish jarayonlarini o'qitish va samaradorlik o'rtasidagi o'zaro ta'sir doirasida integratsiyalovchi modelni taklif etadi.

Ushbu tadqiqot menejment nazariyasi va tajribaviy o'qitishning boshqaruv samaradorligini oshirishdagi rolini chuqurroq tushunishga bir necha jihatdan hissa qo'shadi. Maqola boshqaruvning turli amaliy natijalarini muhokama qilish va ularni amaliyot bilan bog'lash orqali avvalgi tadqiqotlarni boyitadi. Ushbu tadqiqot oliy ta'lim muassasasi doirasida, davlat universitetining iqtisodiyot fakultetida 'menejment' yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar namunasi asosida o'tkazilgan. Tadqiqot regressiya va ekonometrik tahlilga asoslangan bo'lib, tanlash xatoligini tuzatish usullari hamda Hekman modeli qo'llanilgan va institutsional ma'lumotlar asosida chuqur tahlil amalga oshirilgan.

[10] tomonidan taklif etilgan korrelyatsiya va regressiya tahlili modellari ilgari surilgan gipotezalarni sinash uchun qo'llanilgan. O'zgaruvchilar o'rtasidagi munosabatlarning xususiyatlari o'qitish va boshqaruv o'rtasidagi o'zaro ta'sirning samaradorligi nuqtai nazaridan ularning o'zaro aloqasi va taqqoslanishi orqali tahlil qilingan ([11]).

Metodlar

Tanlanma davlat universitetiga mansub bakalavriat talabalardan iborat. So'rovnomalar institutsional ishtirokchilarning tuzilmaviy, kesimiy (cross-sectional) tanlanmasi orasida o'tkazildi. Ular tarkibiga bakalavriat talabalari, fan o'qituvchilari, akademik koordinatorlar, ma'muriy xodimlar hamda boshqaruv va ta'lim jarayonida bevosita ishtirok etuvchi trening fasilitatorlari kiradi.

Mazkur guruh iqtisodiyot fakultetida o'qitiladigan "Menejment asoslari" kursida ishtirok etish orqali shakllangan. Bular tizimning asosini yaratishda muhim bo'lib, shuningdek, ishtirokchilarning samaradorligini rivojlantirish manbai bo'lishi mumkin ([1], [2]). Loyiha baholash natijalari (ballari) yig'ildi. Ma'lumotlarni tozalash jarayonidan so'ng umumiy tanlanma hajmi 50 ta kuzatuvni tashkil etdi.

Tanlangan institutlarda ayrim javoblar ma'lumot yig'ish vaqtida mavjud emas edi; shu sababli faqat to'liq kuzatuvlar tahlilga jalb qilindi. Biroq, quyidagi sabablarga ko'ra to'liq bo'lmagan javoblar tanlanmadan chiqarib tashlandi:

(1) ular treningdan foydalanish imkoniyatiga ega emas edi;

(2) ular o'z o'qitish modelini boshqa operatsion shaklga o'zgartirgan; yoki

(3) ularning ishtirok darajasi yetarli emas edi. Tanlangan ishtirokchilar tajribaviy o'qitish muhiti, menejerlik trening modullari hamda kontekstdagi boshqaruv amaliyotlariga jalb qilindi. ([1], [2], [3] va [4] ([5])) ga ko'ra, tashkilotlar samarali

boshqaruv jarayonlari uchun menejment amaliyotlarini qo'llashi, shuningdek, trening, refleksiya va eksperiment kabi turli o'rganish shakllarini ta'minlashi zarur.

Shu bilan birga, boshqaruvdagi o'zgaruvchilarni alohida tahlil qilish zarurati mavjud bo'lishi mumkin, chunki barcha ishtirokchilar bir xil darajada samarali bo'lmasligi va ayrim omillar natijalarni og'ish (bias) bilan shakllantirishi mumkin. Shu maqsadda biz regressiya modelidan (Heckman va tanlash modeli, 1979) foydalandik.

Regressiya tahlili tanlandi, chunki konseptual modelimizni shakllantiruvchi o'zgaruvchilar miqdoriy tuzilishga ega. O'rganish faoliyatlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- bilimlarni egallash (axborot, ko'nikma va tajribani yig'ish yoki yaratish);
- bilimlarni uzatish (bilimni boshqalarga yetkazish qobiliyati);
- bilimlarni qo'llash (bilimni keng tushunish, joriy etish va yangi kontekstlarga moslashtirish imkonini beruvchi qo'llash) ([1], [2], [3], [4]).

Tajriba jarayonidagi o'rganish bosqichlari tajribaviy o'qitish sikli talablariga muvofiq tashkil etildi va o'qituvchilar tomonidan auditoriya sharoitida amaliy mashg'ulotlar bilan mustahkamlandi ([3]).

Tajriba davomida 54 ishtirokchidan 4 nafari treningni yakunlash imkoniyati bo'lmagani sababli jarayondan chiqib ketdi. Ushbu empirik tadqiqotda biz talabalar tajribaviy o'rganish intensivligi bilan boshqaruv samaradorligi ([3]) hamda ularning menejerlik kompetensiyasi o'rtasidagi sababiy bog'liqlikni tekshiramiz. Tajribaviy o'rganishning asosiy maqsadi bilimlarni yaratish, o'zgartirish va qo'llash; tanqidiy fikrlash va refleksiyani rivojlantirish; samaraliroq natijalarga erishish hamda o'quvchilarga o'z faoliyatini baholash va takomillashtirish imkonini berishdan iborat.

"Tajribaviy o'rganish" konstruksiyasi talabalarining tajribaviy faoliyatlarga bo'lgan munosabatini baholovchi ko'rsatkichlar shkalasi orqali o'lchandi. Menejerlik kompetensiyasi - bu institutsional muhitda bilimlarga asoslanib qaror qabul qilish yoki muammolarni hal etish qobiliyatidir. Pearson korrelyatsiya koeffitsienti ikki o'zgaruvchi o'rtasidagi chiziqli bog'liqlikning kuchi va yo'nalishini o'lchaydi hamda ularning qanchalik darajada chiziqli bog'langanligini tavsiflaydi.

O'rganish - bu bilimlarni egallash jarayoni bo'lib, bunda shaxslar ushbu bilimlarni natijalarga ta'sir ko'rsatish yoki qaror qabul qilishda qo'llash qobiliyatiga ega bo'ladi. Shaxslarning bilimni egallashi, baholashi va qo'llashiga yordam beruvchi o'rganish jarayoni tajribaviy o'rganish deb ataladi ([3], [4], [5]). An'anaviy va tajribaviy o'rganish o'rtasidagi farq shundaki, ikkinchisi xulq-atvorni o'zgartiradi, ko'nikmalarni rivojlantiradi va o'rganish jarayonini qayta shakllantiradi.

Bundan tashqari, doimiy ravishda o'rganadigan shaxslar o'z menejerlik kompetensiyasini oshiradi, bu esa ularning boshqaruv qobiliyatini mustahkamlaydi va natijada samaradorlikni yaxshilaydi. Bu jarayon individual darajadan institutsional darajagacha bo'lgan boshqaruv bosqichlari bilan bog'lanishi mumkin.

Tajribaviy o'rganish muhitida kuzatilgan samaradorlik (tajribaviy intensivlik indeksi orqali o'lchangan) va boshqaruv samaradorligidagi o'zgarishlar (boshqaruv samaradorligi indeksi orqali o'lchangan) o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun Pearson korrelyatsiya tahlili o'tkazildi. Chiziqli regressiya modeli baholangandan so'ng, tanlanma og'ishini (selection bias) nazorat qilish va natijalarni moslashtirish uchun tuzatish kiritildi ([4]).

Biz Pearson korrelyatsiyasidan foydalandik, chunki ma'lumotlar quyidagi shartlarga javob beradi:

- (1) ikkala o'zgaruvchi interval yoki nisbat shkalasida o'lchangan (uzluksiz);
- (2) o'zgaruvchilar normal taqsimotga ega;
- (3) sezilarli chet qiymatlar (outlierlar) mavjud emas;
- (4) o'zgaruvchilar taxminan normal taqsimlangan.

Heckman va tanlash modeli ([4]) regressiya va tanlash modellarini qo'llab-quvvatlovchi ekonometrik usullar mavjudligini ta'kidlaydi, ular yordamida tadqiqotchilar og'ishli tanlanmalarni baholash, tuzatish va talqin qilishlari mumkin. Heckman, Greene va Wooldridge ([4]) ta'kidlashicha, "kesimiy ma'lumotlarda tanlanma og'ishi, chiqarib tashlangan o'zgaruvchilar va o'lchash xatolari regressiya koeffitsientlarini baholash va talqin qilishda tuzatishlarni talab etadi. Heckman modeli tanlanma og'ishini tuzatish usuli sifatida keng qo'llaniladi ([4], [5], [6]) va u ma'lum darajada murakkablik kiritishiga qaramay, yanada ishonchli baholash imkonini beradi ([4], [5], [6], [7]).

Natijalar

Natijalarimiz (1-jadval va 5-jadvalga qarang) shuni ko'rsatadiki, tadqiq qilinayotgan ikki o'zgaruvchi - tajribaviy o'rganish intensivligi va boshqaruv samaradorligi - o'rtasida kuchli ijobiy bog'liqlik mavjud bo'lib, u umumiy tanlanma uchun statistik jihatdan ahamiyatlidir ($r = 0.68$; $N = 50$; $p = 0.005$).

1-jadval.

Chiziqli regressiya

Boshqaruv samaradorligi	Koeffitsiyent	Standart xato	t-qiymat	p-qiymat	[95% ishonch oralig'i]	Ahamiyatlilik
Tajribaviy intensivlik indeksi	1.269	0.432	2.94	0.005	0.397	2.142
Menejerlik refleksivligi ko'rsatkichi	-0.021	0.128	-0.16	0.871	-0.281	0.239
Institutsional muvofiqlashtirish darajasi	0.154	0.101	1.52	0.136	-0.051	0.359
O'qitish jarayonining mediatsiyasi	0.040	0.167	0.24	0.812	-0.298	0.378
Resurslarni taqsimlash samaradorligi	0.087	0.133	0.66	0.516	-0.182	0.356
Yetakchilik moslashuvchanligi	-0.228	0.198	-1.15	0.257	-0.628	0.172
Tashkiliy tuzilma moslashuvchanligi	-0.123	0.131	-0.94	0.355	-0.388	0.142

Manfaatdor tomonlar integratsiyasi darajasi	-0.064	0.187	-0.34	0.734	-0.442	0.314
Tanlanma og'ishi proksi ko'rsatkichi	-1.003	1.078	-0.93	0.357	-3.181	1.175
Doimiy had	-4.81	4.404	-1.09	0.281	-13.71	4.09

Bog'liq o'zgaruvchi o'rtacha qiymati: 75.100

Standart og'ish: 8.064

R-kvadrat: 0.967

Kuzatuvlar soni: 50

F-test: 130.771 (p = 0.000)

AIC: 198.866

BIC: 217.986

*** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1

2-jadval.

Multikollinearlikni baholash uchun VIF diagnostikasi

O'zgaruvchi	VIF	1/VIF (Tolerantlik)
Tajribaviy intensivlik indeksi	200.13	0.004997
Yetakchilik moslashuvchanligi indeksi	44.99	0.022226
Manfaatdor tomonlar integratsiyasi chuqurligi	39.97	0.025019
O'qitish jarayonining mediatsiyasi	29.78	0.033584
Resurslarni taqsimlash samaradorligi	22.08	0.045285
Tashkiliy tuzilma moslashuvchanligi	21.69	0.046107
Menejerlik refleksivligi ko'rsatkichi	16.60	0.060251
Institutsional muvofiqashtirish darajasi	11.52	0.086825
Tanlanma og'ishi proksi ko'rsatkichi	5.40	0.185116

O'rtacha VIF: 43.57

Natijalar shuni ko'rsatadiki, VIF qiymatlarining aksariyati 10 dan yuqori bo'lib, bu mustaqil o'zgaruvchilar orasida multikollinearlik mavjudligini bildiradi (2-jadval).

“Regressiya tahlili natijalari talabalar tomonidan subyektiv baholangan tajribaviy o'rganish usullariga bo'lgan munosabatlar va ularning boshqaruv samaradorligi o'rtasida ijobiy va statistik jihatdan ahamiyatli bog'liqlik mavjudligini qo'llab-quvvatlovchi kuchli dalillarni taqdim etadi.”

“Pearson korrelyatsiya tahlili natijalari (1-jadval) ham ikki o'zgaruvchi o'rtasida sezilarli ijobiy bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi, chunki chiziqli bog'liqlikning kuchi va yo'nalishini o'lchovchi korrelyatsiya koeffitsiyenti (r) yuqori qiymatga ega.

3-jadval.

Qoldiqlar normal taqsimoti uchun Shapiro–Wilk testi

O'zgaruvchi	Kuzatuvlar	W	V	z	p > z
Qoldiq (residual)	50	0.96371	1.706	1.140	0.12719

4-jadval.

Qoldiqlar normal taqsimoti uchun Skewness-Kurtosis testi

O'zgaruvchi	Kuzatuvlar	Pr(Skewness)	Pr(Kurtosis)	Adj $\chi^2(2)$	p > χ^2

Qoldiq	50	0.3520	0.0808	4.09	0.1296

Birinchiidan, o'lov konstruksiyalari ichki izchillik va indikatorlar ishonchligi talablariga javob beradi, chunki ularning faktor yuklamalari, odatda, 0.70 dan yuqori (1-jadval), faqat ayrim ko'rsatkichlar ushbu qabul qilinadigan darajadan biroz past."

Natijalar shuni ko'rsatadiki, tajribaviy o'rganish intensivligi ($\beta = 1.269, p < 0.01$) bilan boshqaruv samaradorligi o'rtasida, shuningdek yetakchilik sifati ($\beta = 2.156, p < 0.01$) bilan boshqaruv samaradorligi o'rtasida sezilarli ijobiy bog'liqlik mavjud. Shunday qilib, ilgari surilgan gipotezalar va nazariy kutilmalar tasdiqlandi.

6-jadval.

Heckman tanlash modeli (ikki bosqichli baholash)

Boshqaruv samaradorligi	Koeffitsiyent	Standart xato	t	p	[95%]	Sig
Yetakchilik sifati	2.153	0.088	24.59	0.000	1.982	2.325
Tashkiliy tuzilma	1.574	0.083	18.89	0.000	1.41	1.737
Institutsional salohiyat	1.865	0.086	21.76	0.000	1.697	2.033
Resurslarni taqsimlash	1.491	0.083	17.92	0.000	1.328	1.654
Tajribaviy o'rganish	1.107	0.055	19.98	0.000	0.999	1.216
Menejerlik treninglari	0.059	0.003	19.06	0.000	0.053	0.065
Talaba motivatsiyasi	-0.211	0.104	-2.02	0.043	-0.416	-0.007
Oldingi akademik ko'rsatkichlar	-0.044	0.105	-0.42	0.674	-0.251	0.162
Treningga kirish imkoniyati	0.259	0.154	1.68	0.093	-0.044	0.561
Ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash	0.028	0.124	0.23	0.822	-0.216	0.272
Lambda (tanlanma tuzatish koeffitsiyenti)	-0.554	0.414	-1.34	0.181	-1.365	0.257

Natijalarimiz (1-jadval va 5-jadvalga qarang) yana shuni ko'rsatadiki, tajribaviy o'rganish intensivligi va boshqaruv samaradorligi o'rtasida statistik jihatdan ahamiyatli ijobiy korrelyatsiya mavjud ($r = 0.68; N = 50; p = 0.005$).

Bu shuni anglatadiki, tajribaviy o'rganish intensivligi bir birlikka oshganda, boshqaruv samaradorligi mos ravishda 1.269 birlikka oshadi ($p < 0.01$). Shu bilan birga, menejerlik reflektivligi bilan boshqaruv samaradorligi o'rtasida sezilarli bog'liqlik aniqlanmadi ($\beta = -0.021, p < 0.871$). Regressiya tahlili natijalari yana talabalar tomonidan idrok etilgan tajribaviy o'rganish usullariga munosabat va ularning boshqaruv samaradorligi o'rtasida ijobiy va ahamiyatli bog'liqlik mavjudligini tasdiqlaydi.

7-jadval.

Heckman tanlash modeli

Boshqaruv samaradorligi	Koeffitsiyent	Standart xato	t	p	[95%]	Sig
Yetakchilik sifati	2.161	0.089	24.40	0.000	1.988	2.335
Tashkiliy tuzilma	1.568	0.083	18.81	0.000	1.404	1.731
Institutsional salohiyat	1.862	0.085	21.89	0.000	1.696	2.029
Resurslarni taqsimlash	1.483	0.084	17.63	0.000	1.318	1.647
Tajribaviy o'rganish	1.111	0.056	20.02	0.000	1.002	1.22
Menejerlik treninglari	0.059	0.003	19.07	0.000	0.053	0.065
Talaba motivatsiyasi	-0.218	0.097	-2.23	0.025	-0.409	-0.027
Oldingi akademik natijalar	-0.031	0.100	-0.31	0.757	-0.226	0.165
Treningga kirish imkoniyati	0.265	0.146	1.82	0.069	-0.021	0.551
Ijtimoiy-iqtisodiy qo'llab-quvvatlash	0.082	0.117	0.71	0.480	-0.146	0.311

athrho	-0.763	0.545	-1.40	0.162	-1.831	0.305
Insigma	-0.449	0.151	-2.97	0.003	-0.744	-0.153

Bu natijalar institutsional subyektlar tomonidan amaldagi boshqaruv amaliyotlarining qo‘llanilishi va integratsiyasi natijasida yuzaga kelganini ko‘rsatadi. Yakuniy natijalarga ko‘ra, regressiya tahlili barcha o‘zgaruvchilar statistik va nazariy mezonlarga muvofiq qabul qilinadigan darajaga erishganini ko‘rsatadi (1-jadval). Institutsional ishtirokchilarning xulq-atvoridagi o‘zgarishlar yoki yangi o‘rganish strategiyalarining joriy etilishi boshqaruv tizimi bilan ushbu o‘zgaruvchilar o‘rtasidagi bog‘liqlikni zaiflashtirishi yoki o‘zgartirishi mumkin.

Birinchidan, o‘lchov konstruksiyalari ichki izchillik va indikatorlar ishonchliligi talablariga javob beradi, chunki faktor yuklamalari asosan 0.70 dan yuqori (1-jadval), faqat ayrimlari biroz past.”

Shuni ta’kidlash muhimki, o‘zgaruvchilar tanlovi model tuzilmasi va ma’lumotlar to‘plamiga bog‘liq. Bootstrap (5000 marta qayta tanlash) usuli qo‘llanilib, regressiya modelidagi parametrlar uchun standart xatolar va ishonch oralig‘lari hisoblandi hamda ularning statistik ahamiyatligining barqarorligi tasdiqlandi. Qoldiq (residual) ma’lumotlar normal taqsimotni aniqlash maqsadida - taqsimot shakli, og‘ish (skewness), kurtosis va chet qiymatlarni aniqlash uchun - tahlil qilindi.

Muhokama

Olingan natijalar avvalgi empirik tadqiqotlar bilan mos keladi. Jumladan, David Kolb tomonidan ishlab chiqilgan tajribaviy o‘rganish yondashuvi [1] tajribaga asoslangan o‘rganish jarayonlari orqali bilim va menejerlik kompetensiyasining rivojlanishi mumkinligini ko‘rsatadi. Ushbu yondashuv shuni xulosa qilish imkonini beradiki, ham tajribaviy o‘rganish, ham institutsional qaror qabul qilish mexanizmlari o‘rganish jarayonlarining boshqaruv samaradorligiga ta’sirini kuchaytirishi mumkin.

Shuningdek, ushbu qarash tajribaviy qo‘llab-quvvatlash boshqaruv jarayonlari va institutsional samaradorlikka sezilarli ta’sir ko‘rsatishini anglatadi [2,3,4]. Regressiya va Heckman baholash modellariga asoslangan natijalar shuni ko‘rsatdiki, muvofiqlashtirish xarajatlari, an’anaviy o‘qitish usullari hamda fragmentatsiyalashgan boshqaruv tuzilmalari eng katta cheklovlar sifatida namoyon bo‘ladi [5,6].

Bundan tashqari, tahlil davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri shundaki, trening jarayonida muntazam faoliyat yuritgan va turli menejerlik kompetensiyalarini integratsiya qilishda tajribaviy o‘rganish amaliyotlariga tayangan talabalar institutsional darajada yaxshiroq natijalarga erishgan.

Regressiya va Heckman modellariga asoslangan natijalar shuni ham ko‘rsatadiki, tajribaviy o‘rganish intensivligi, yetakchilik sifati hamda institutsional salohiyat eng muhim aniqlovchi omillar hisoblanadi [7,8].

Oliy ta’lim tizimlari kabi institutsional muhitda tajribaviy o‘rganish menejerlik kompetensiyasini shakllantirishda muhim vositachilik rolini bajaradi va boshqaruv

samaradorligini oshirishning samarali mexanizmi hisoblanadi [3]. Boshqaruv tizimi nuqtayi nazaridan qaraganda, tajribaviy ishtirok amaldagi boshqaruv amaliyotlariga o'tishni mustahkamlagan bo'lishi mumkin, ayniqsa menejerlik treninglarida qatnashgan talabalar uchun.

Ikkinchidan, nazariy nuqtayi nazardan mavjud ilmiy adabiyotlar asosan menejment nazariyasining boshqaruv natijalariga bevosita ta'sirini tavsiflashga qaratilgan. Mazkur tadqiqot natijalari boshqaruv tizimidagi hozirgi o'zgarishlarni tushuntirishda tajribaviy o'rganishning ahamiyatini hamda o'rganish jarayonining samaradorlikka ta'sirini ko'rsatadi [9,10]. Shunga muvofiq, ushbu boshqaruv tizimlaridagi institutsional subyektlar boshqaruv samaradorligini oshirish uchun nazariya va amaliyot integratsiyasi yondashuvini yetarli darajada qo'llamagan.

Amaliy jihatdan, natijalar ta'lim muassasalari tajribaviy o'rganish yo'nalishlarini kengaytirish orqali boshqaruv samaradorligini oshirishi mumkinligini ko'rsatadi. Bizning natijalarimiz David Kolb [1] tomonidan ilgari surilgan qarashlarga mos keladi. Unga ko'ra, "amaliyotga asoslangan tajribaviy o'rganish modellarini ta'lim tizimiga joriy etish orqali muassasalar bilim egallash, ko'nikmalarni rivojlantirish, reflektiv fikrlash, muammolarni hal etish, qaror qabul qilish, nazariya va amaliyot integratsiyasi hamda natijaga yo'naltirilgan o'rganishni tajriba, refleksiya, konseptualizatsiya, eksperiment va qo'llash orqali yaxshilashi mumkin."

Mazkur tadqiqot natijalari Bramwell va Lane [2], shuningdek Hall, Bramwell va Lane [8] tadqiqotlari bilan ham mos keladi. Ular nazariya va amaliyot o'rtasidagi bog'liqlik alohida boshqaruv o'zgaruvchilari bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'liq emasligini ta'kidlaydi. Buni shunday izohlash mumkin: nazariya va amaliyot o'rtasidagi munosabat moslashuvchan jarayon bo'lib, u institutsional tizimlar tuzilmasi, muvofiqlashtirish darajasi va manfaatdor tomonlar ishtirokiga bog'liq; boshqaruv samaradorligi esa asosan amalga oshirish (implementatsiya) masalalariga bog'liq [11,12,13].

Mazkur natijalarning muhim hissalaridan biri - empirik kesimiy ma'lumotlar orqali boshqaruv tizimlarida tajribaviy o'rganishning ahamiyati tasdiqlanishidir [16,17,18]. Tadqiqot yetakchilik, tashkiliy tuzilma, institutsional salohiyat, resurslarni taqsimlash va tajribaviy o'rganish kabi qator institutsional o'zgaruvchilarni qamrab oladi, biroq talabalar xulq-atvoriga ta'sir qiluvchi boshqa omillarni hisobga olmaydi [14,15,19].

Mazkur tadqiqot cheklangan miqdordagi kuzatuvlarga asoslangan. Shu sababli, kelgusidagi tadqiqotlar tashqi validlikni oshirish maqsadida ushbu kontekstual o'zgaruvchilarni kengroq tanlanmalar asosida o'rganishi lozim. Modelni yanada rivojlantirish uchun uzoq muddatli (longitudinal) tahlillar hamda qo'shimcha qiyosiy tadqiqotlar o'tkazish tavsiya etiladi. Bu esa natijalarning barqarorligi, ishonchligi va umumlashtirish darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot menejment nazariyasi va boshqaruv tadqiqotlariga tajribaviy o'rganishga asoslangan pedagogikaning talabalar menejerlik kompetensiyasini shakllantirishdagi muhim omil ekanligini empirik jihatdan sinab ko'rish orqali hissa qo'shadi. Bu esa boshqaruv samaradorligini oshirish uchun yetakchilik sifati, institutsional salohiyat hamda nazariya va amaliyot integratsiyasini talabalar, o'qituvchilar, ma'muriy xodimlar, siyosat ishlab chiquvchilar va institutsional manfaatdor tomonlar o'rtasida kuchaytirish zarurligini anglatadi. Mazkur tadqiqot tajribaviy o'rganish intensivligi bilimlarni rivojlantirishning asosiy elementi ekanligini tasdiqlaydi. U boshqa menejerlik va institutsional omillar bilan uyg'unlashgan holda menejerlik kompetensiyasini shakllantiradi va butun institutsional tizim bo'ylab boshqaruv samaradorligini oshiradi. Natijalar institutsional ishtirokchilarga samarali qaror qabul qiluvchi subyektlarga aylanish yo'lida yo'naltiruvchi bo'lib xizmat qiladi hamda ularning boshqaruv samaradorligini qanday oshirish mumkinligini ko'rsatadi. Shuningdek, tajribaviy o'rganish jarayonining boshqaruv jarayonlari va natijalariga qanday ta'sir ko'rsatishini yanada chuqurroq tushunish uchun qo'shimcha empirik tadqiqotlar zarur. Bu, shuningdek, kelajakdagi menejment nazariyasi tadqiqotlari uchun savol tug'diradi: nazariya va amaliyot bog'liqligi orqali yanada yaxshi boshqaruv natijalariga erishish maqsadida tajribaviy o'rganish yondashuvlarini kengaytirish zarurmi? Ushbu tadqiqotning cheklovlari qatoriga tanlanma hajmining kichikligi va kesimiy (cross-sectional) dizayn kiradi. Kelgusidagi tadqiqotlar turli institutsional kontekstlar, o'rganish muhitlari hamda turli boshqaruv tuzilmalari o'rtasidagi farqlarni chuqurroq tahlil qilishi maqsadga muvofiq. Kelajakdagi tadqiqotlar institutsional rivojlanishda tajribaviy o'rganishning ahamiyati va uning boshqaruv tizimiga ta'siriga alohida e'tibor qaratishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Юрьевич, Д., & Анатольевна, К. (2016). Управление развитием туризма и рекреации в регионе: теоретические основы и практические направления деятельности. **, 68-74.
2. Bramwell, B., & Lane, B. (2011). Critical research on the governance of tourism and sustainability. *Journal of Sustainable Tourism*, 19, 411 - 421. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.580586>
3. Cervený, L. (2022). Sustainable recreation and tourism: Making sense of diverse conceptualizations and management paradigms. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2022.100520>
4. E.V., S. (2015). Mechanism of public administration (control) tourism and recreational areas: theoretical approaches to the definition of. *Management Science*, 10, 93-102.

5. Errichiello, L., & Micera, R. (2021). A process-based perspective of smart tourism destination governance. *European Journal of Tourism Research*. <https://doi.org/10.54055/ejtr.v29i.2436>
6. Geng, D., Harshaw, H., Gaston, C., Wu, W., & Wang, G. (2025). Tourism Management in National Parks: Development, Aspects, and Conceptual Framework. *Forests*. <https://doi.org/10.3390/fl6060970>
7. Ginting, N., Gardiner, S., Rahman, N., & Saragih, S. (2024). Towards a Conceptual Framework for Sustainable Tourism Governance: A literature review. *Environment-Behaviour Proceedings Journal*. <https://doi.org/10.21834/e-bpj.v9i28.5859>
8. Hall, C. (2011). A typology of governance and its implications for tourism policy analysis. *Journal of Sustainable Tourism*, 19, 437 - 457. <https://doi.org/10.1080/09669582.2011.570346>
9. Kilinska, K., Yavorska, V., Zayachuk, M., & Sukhy, P. (2021). Methodical approaches to recreational and tourist cycles - fundamentals of recreational and tourist nature management. *Journal of Education, Health and Sport*. <https://doi.org/10.12775/jehs.2021.11.06.028>
10. Klym, N. (2025). The Conceptual Foundations of Recreational Natural Resource Management and the Development of the Forestry Sector in the Context of European Integration Processes. *Business Inform*. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-7-352-360>
11. Mashika, H., & Nych, T. (2021). GEOOSPATIAL ORGANIZATION OF TOURIST AREAS IN THE CONTEXT OF RECREATIONAL NATURE MANAGEMENT. *GEOGRAPHY AND TOURISM*. <https://doi.org/10.17721/2308-135x.2021.62.12-17>
12. Niyazbayeva, A., & Yessengeldina, A. (2020). Analysis of theoretical concepts of tourism industry management. **.
13. Nod, O. (2022). CONCEPTUAL BASIS OF STRATEGIC GUIDELINES FOR BALANCED REGIONAL DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2\(2\)-18](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-304-2(2)-18)
14. Nogueira, S., Jayantilal, S., Jorge, S., & Lourenço, D. (2023). Game theory and governance of protected areas – Peneda-Gerês National Park. *Cogent Business & Management*, 10. <https://doi.org/10.1080/23311975.2023.2171556>
15. Pásková, M., Wall, G., Zejda, D., & Zelenka, J. (2021). Tourism carrying capacity reconceptualization: Modelling and management of destinations. *Journal of Destination Marketing and Management*, 21, 100638. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2021.100638>

16. Petrenko, N. (2023). MANAGEMENT OF TOURISM AND RECREATION DEVELOPMENT AT THE DESTINATION LEVEL. Market Infrastructure. <https://doi.org/10.32782/infrastruct74-17>

17. Röntynen, R. (2024). Aspects of Ecosystem Approach in Governing a Tourism Destination. International Conference on Tourism Research. <https://doi.org/10.34190/ictr.7.1.1991>

18. Rusina, A., Yakimova, E., & Karpycheva, O. (2022). The Concept of Region Tourism Management. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference Strategy of Development of Regional Ecosystems "Education-Science-Industry" (ISPCR 2021). <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.220208.057>

19. Volkova, T., Golubyatnikova, E., Mamonova, A., Ivlieva, O., Anisimova, V., & Rovovaya, T. (2024). UNIFIED METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR SUSTAINABLE RECREATIONAL ENVIRONMENTAL MANAGEMENT: A FRAMEWORK FOR TOURISM AND NATURAL RESOURCE CONSERVATION. International journal of ecosystems and ecology science (IJEES). <https://doi.org/10.31407/ijees14.428>